

De R.K. Wezenbestuurskamer in gebouw ‘Concordia’, 1917-1970

*Enkele facetten uit de historie van de R.K. wezen en
het R.K. verenigingsgebouw Concordia te Kampen*

door Henk Diender

Toen in 1916 gebouw ‘De Hereniging’ tussen IJsselkade en Oudestraat (nu IJsselkade 60 en Oudestraat 181) te koop stond, had de parochie Kampen wel interesse om het pand aan te kopen. Er was namelijk behoefte aan een ruimte waar het nog steeds groeiende St. Jozefwerkliedenverbond, later Katholieke Arbeiders Beweging (K.A.B.) genaamd, met de verschillende onderafdelingen zou kunnen vergaderen. Ook voor het toenemend aantal katholieke militairen was het wenselijk dat er een Katholiek Militair Tehuis zou komen. Het toenmalige kerkbestuur zat echter met de financiële kant van de aankoop: er waren onvoldoende geldelijke middelen. Het R.K. wezenbestuur had deze wel en zo vonden beide besturen elkaar.

De stichting van het R.K. Weeshuis

Er was in Kampen door samenwerking van de St. Nicolaasstatie (gevestigd in de Pastoorskerk, gelegen achter Burgwal 57) en de St. Franciscusstatie (gevestigd in de Paterskerk, gelegen achter Voorstraat 26 aan de Blauwehandsteeg) in 1803 een katholiek weeshuis gesticht. Dit werd gehuisvest in een pand aan de Oudestraat dicht bij de Botervatsteeg, dat eigendom was van de gemeente Kampen. Verschillende malen deed de gemeente Kampen een beroep op het weeshuisbestuur om het pand te mogen gebruiken ten dienste van de militairen. Waar de weeskinderen dan verbleven is niet geheel duidelijk. Vanaf 1850 was er na een korte onderbreking met het Instructiebataljon weer een garnizoen in Kampen gelegerd. Er ontstond ruimtegebrek, vooral voor sport en ontspanning. Het weeshuis lag dicht bij het kazernecomplex bij het huidige Van Heutszplein. Misschien is dat de reden dat er steeds meer militairen van het pand gebruik maakten. In 1852 werd het pand weer ontruimd en kregen de weeskinderen onderdak in het Schuttersmagazijn aan de Nieuwe Markt. Naar achteraf zou blijken was die

ontruiming voor wat de Oudestraat betreft definitief. Het Schuttersmagazijn was tot dan toe de ziekenzaal voor de militairen. Maar door de bouw van een nieuw militair ziekenhuis op de hoek van de Vloeddijk/Kalverhekkenweg, kwam het Schuttersmagazijn leeg te staan en konden de wezen hierin ondergebracht worden. Ze verbleven hier tot januari 1854. Toen verhuisden de weeskinderen naar een groot, oud pand in de Bovennieuwstraat, nu nr. 116. Ook dit gebouw was eigendom van de gemeente Kampen.

In 1875 werd er een ruil uitgevoerd tussen de gemeente Kampen en het wezenbestuur. Het wezenbestuur was namelijk van mening dat het huis aan de Oudestraat op de een of andere manier hun eigendom was geworden. Het pand aan de Oudestraat werd getaxeerd op *f* 6966 en het pand in de Bovennieuwstraat op *f* 7533. Ruiling volgde en zo werd het pand aan de Bovennieuwstraat eigendom van het wezenbestuur. Omstreeks 1912 was een eigen weeshuis niet meer nodig. De weinige wezen die er nog waren, werden vanaf toen ondergebracht in pleeggezinnen. Daarom werd in april 1913 het gebouw voor *f* 7000 verkocht aan de Kamper afdeling van het Groene Kruis, die het pand nog tot in de jaren zestig zou gebruiken. Toen werd het historische gebouw gesloopt en vervangen door nieuwbouw. Nu is er een sportcentrum in gevestigd.

Van sociëteit 'De Hereniging' tot parochieel gebouw

Door samenwerking van het kerkbestuur en het wezenbestuur kon eind 1916 de voormalige sociëteit 'De Hereniging' ten behoeve van de katholieke gemeenschap aangekocht worden. Er werd overleg gepleegd, hetgeen er toe leidde dat het wezenbestuur *f* 7000 (het verkoopbedrag van het oude weeshuis) zou bijdragen in de aankoop. Het bestuur bedong daarbij dat een kamer in het gebouw kon worden ingericht als wezenbestuurskamer die ze te allen tijde voor vergaderingen zou

De gevel van gebouw Concordia aan de IJsselkade (ansichtkaart).

kunnen gebruiken en waarvoor geen huur hoefde te worden betaald. De machtiging van aartsbisschop Van de Wetering waarin toestemming werd verleend voor de aankoop, is gedateerd 23 november 1916. Het totale aankoopbedrag voor het pand was f 10.250.

Het aangekochte gebouw bestond, vanaf de IJsselkade gezien, uit twee zalen boven elkaar, waarboven een grote zolder. Onder het gebouw was een kelder met vlakke zoldering, die vanaf de binnenplaats toegankelijk was. Langs die binnenplaats liep de gang die de verbinding vormde tussen de woning van de beheerder en de benedenzaal; rechts, vanaf de hoofd-

ingang aan de Oudestraat gezien, was de trap naar boven. Alle ruimten waren toegankelijk via deze trap, die onderbroken werd door bordessen. De bovenzaal, die werd voorzien van een eenvoudig toneel, werd in gebruik genomen door het St. Jozefwerkliedenverbond. De benedenzaal gaf vanaf januari 1917 onderdak aan het Tehuis voor R.K. Militairen. Om te laten zien dat het een R.K. verenigingsgebouw was geworden, kwam op de gevel aan de IJsselkade te staan: *R.K. Vereeniging Concordia*. Aan de Oudestraatzijde stond de woning voor de beheerder. Die bestond uit drie verdiepingen en een zolder. Van het aartsbisdom kwam het advies om, indien mogelijk, als beheerders een kinderloos echtpaar aan te trekken; dat was goedkoper en praktischer. In dit geval was dat zeker relevant, want er was eigenlijk geen ruimte voor kinderen. Op de begane grond was de woonkamer en de keuken voor de beheerder, terwijl zij op de tweede verdieping hun enige slaapkamer hadden. Het wezenbestuur kreeg namelijk de kamer op de eerste verdieping toegewezen als vergaderruimte.

Het gebouw Concordia is voor de parochie van groot belang geweest. De K.A.B. hield er vele vergaderingen en gezellige avonden, terwijl er voor de jeugd op zaterdagavond 'Instuif' was met dansen, film, gastsprekers e.d.. Dit alles werd zeer goed bezocht, de zaal pulde soms uit. Ook voor verschillende parochiegebeurtenissen werd gebruik gemaakt van de zaal-

De woning van de beheerder aan de Oudestraat. Op de eerste verdieping was de vergaderruimte van het wezenbestuur. (foto: auteur)

ruimte, bijvoorbeeld bij het afscheid van een pastoor. Op zondagmorgen ging je uit de kerk naar Concordia, sparen bij de Centrale Volksbank die er dan zitting hield en dan biljarten of gezellig zitten kletsen. Ook dan was de zaal vol en deed de beheerder goede zaken.

In de jaren vijftig werd de bovenzaal grondig opgeknapt. Zo kon de ruimte weer een aantal jaren mee. In de jaren zestig werd duidelijk dat dit soort zalen zijn tijd gehad had. De K.A.B. ging in 1964 op in het F.N.V., zodat een eigen zaalruimte niet meer nodig was. Ook van het Militair Tehuis werd steeds minder gebruik gemaakt, omdat Kampen steeds minder militairen huisvestte. Maatschappelijke veranderingen maakten dat het bezoek aan Concordia sterk terugliep. Dat alles leidde er toe dat in 1969 werd besloten het gebouw te verkopen. Meubelhandel Stuurop werd in 1970 de nieuwe eigenaar, nadat het gebouw eerst volledig was ontruimd.

Stichting R.K. Wezen

Omdat er eind jaren zestig geen wezen meer te verzorgen waren, maar er wel sprake was van een aanzienlijk kapitaal, was al in 1968 door het wezenbestuur besloten het kapitaal onder te brengen in een stichting. Dit kapitaal zou niet mogen worden aangetast, maar wel kon de jaarlijkse renteopbrengst naar inzicht van het bestuur worden besteed aan diverse goede doelen. Hiertoe werd in 1968 een nieuw reglement opgesteld en een aanvraag tot omzetting in een stichting bij Gedeputeerde Staten van Overijssel ingediend. Na de ontvangen goedkeuring, werd op 5 september 1969 de officiële omzetting van wezenbestuur in Stichting R.K. Wezen een feit. Tot op de dag van vandaag wordt elk jaar door de stichting geld uitgekeerd voor onder andere het jeugdwerk in de parochie.

De Wezenbestuurskamer

Na de aankoop van het voormalige sociëteitsgebouw in 1916, begon het wezenbestuur zijn kamer in te richten en deed dit met meubels die men in een ‘regentenkamer’ van die tijd mocht verwachten. Op de schoorsteenmantel, die van eenvoudig zwart marmer was, kwam een spiegel met een rijk bewerkte Mechelse lijst van eikenhout. Voor de spiegel kreeg de fraaie klok een plaatsje. Links en rechts van de spiegel kwamen, op door meubelmaker H.J. van Bergen gemaakte consoles, de beeldjes van St. Nicolaas en St. Franciscus als herinnering aan de patroonheiligen van de vroegere schuilkerken. De beelden zijn hoogstwaarschijnlijk afkomstig van de beide regenteborden, waarover verderop meer. Ook kwamen er drie fraaie

De klok uit de wezenbestuurskamer (particulier bezit).

Beeldjes van St. Nicolaas (links) en St. Franciscus (rechts) met de uit 1916 daterende consoles; thans in archief-ruimte Buitenkerk.

Mechelse armstoelen en vier bijpassende gewone stoelen en een tafel. In de vaste kasten links en rechts naast de schoorsteen werd het archief bewaard en stonden allerlei huishoudelijke spullen. In een afgesloten ruimte op zolder kregen het stichtingsbord en de twee regenteborden een plaats, evenals een groot kruisbeeld in neogotische stijl, dat echter erg was beschadigd en uiteindelijk niet bewaard is gebleven. Het wezenbestuur kon tevreden zijn: zij hadden nu hun eigen bestuurskamers met hun eigen spullen om er te kunnen vergaderen.

De bestuurskamer werd onderhouden door het beheerdersechtpaar. Die zorgde dat de kamer schoon bleef en dat bij vergaderingen de kachel brandde en er koffie, sigaren en andere zaken voorhanden waren. Voor deze diensten ontving het echtpaar een vergoeding.

In de jaren dertig ontstond er een conflictsituatie tussen kerkbestuur en wezenbestuur over het gebruik van de kamer. Het kerkbestuur had namelijk zonder overleg aan het armenbestuur toestemming gegeven om ook in de kamer te vergaderen. Uiteraard nam het gepasseerde wezenbestuur dit niet, maar het moest zich toch schikken in het besluit van het kerkbestuur. Het duurde een aantal jaren alvorens het wezenbestuur weer het alleenrecht op de bestuurskamer had.

De Wezenborden

Toen in 1803 het R.K. weeshuis werd geopend, lieten de regenten - vier uit de pastoorsstatie (St. Nicolaas) en vier uit de

het beeldje gezet kan worden. Het zijn houten beeldjes van eenvoudig snijwerk, maar wel geheel verguld. Na de ontruiming van de wezenbestuurskamer zijn de beide beeldjes naar de pastorie gebracht, tegelijk met het archief van het weeshuis. Thans bevinden ze zich in de archiefruimte van de Buitenkerk.

Ontruiming Concordia in verband met de verkoop in 1970

De wezenbestuurskamer

Ten tijde van de ontruiming was het echtpaar Bernard Gerdes en Lies Reckmann beheerder van het gebouw. Zij woonden niet in de beheerderswoning, maar elders in de stad. We kenden elkaar en zodoende kon ik er alvast eens goed rond kijken. Toen bekend werd dat Concordia verkocht zou worden, informeerde ik als koster en parochiearchivaris bij het wezenbestuur wat er met de spullen in de wezenbestuurskamer en in het bijzonder met de archiefstukken betreffende het weeshuis, zou gaan gebeuren. Mijn verzoek het archief over te mogen brengen naar de pastorie waar het goed bewaard zou worden, werd in eerste instantie afgewezen. Toen de datum van ontruiming naderbij kwam, volgde alsnog toestemming. Op 8 januari 1970 werd in aanwezigheid van het kerkbestuur de laatste vergadering in de wezenbestuurskamer gehouden; centraal stond de ontruiming. Na deze vergadering bleef het wezenbestuur achter en werden enkele inventarisstukken, zoals de spiegel, de klok en een antieke vijzel, onder de bestuursleden verdeeld. Enkele dagen later kreeg ik de sleutel van de kamer om deze te ontruimen. Voorwaarde was dat het archief bewaard bleef. In dozen achterop de fiets werden het archief en wat losse spullen naar mijn huis gebracht om alles uit te zoeken. Het archief werd geordend en uiteindelijk opgeborgen in een kast op de pastorie (Burgwal 105). Toen deze in 1979 werd verkocht, werd voor alle archiefstukken een nieuwe ruimte gevonden door de bovensacristie van de Buitenkerk in te richten als archiefbewaarplaats. Ook het archief van de R.K. wezen, 84 nummers omvattend en de periode 1803-1980 bestrijkend, kreeg hier een definitieve plaats.

De zolder

Op de zolder van Concordia was het in de loop van de jaren een geweldige chaos geworden. Alles wat niet meer gebruikt kon of 'bewaard' moest worden ging naar de zolder: kapotte tafels en stoelen, oude lampen, toneeltributen en wat al niet meer. Een brand in 1957 had er bovendien letterlijk nog wat roet aan toegevoegd. Er was blijkbaar, ook toen na de brand de

schade was hersteld, niets opgeruimd. Overal lagen archiefbescheiden van het St. Jozefwerkliedenverbond en van de K.A.B. Uiteraard werden deze meegenomen om ze onder te brengen in het archief van de parochie. Ook het halfverbrande vaandel van de St. Jozefwerklieden werd aangetroffen. Dit vaandel met de tekst *Bid en Werk* en de afbeelding van een engel met schild, was al aanwezig in 1914 en mij bekend van een foto. Het restant was echter te slecht om te bewaren. Naast een middelgrote kerstgroep, waarvan geen beeldje meer gaaf was, lag er verder een groot aantal bloemtafeltjes, afkomstig uit de Buitenkerk, met neogotische rozetbeschildering; ze waren ooit ergens voor gebruikt maar nooit weer teruggebracht en inmiddels door de brand in 1957 onbruikbaar geworden. Toen in de jaren vijftig de bovenzaal werd gemoderniseerd, verdween de grote eikenhouten kast met veel glas, waarin het roodfluwelen vaandel van de K.A.B. werd bewaard, naar de zolder. Bij de ontruiming van het gebouw, was het vaandel inmiddels verdwenen en bleef de kast achter. Eerst bij de afbraak van het gebouw werd de kast door de sloper afgevoerd.

De bovenzaal

Omdat de grote bovenzaal in de jaren vijftig was gemoderniseerd, was er ten tijde van de ontruiming weinig van het oude interieur over. In 1918 was er het H. Hartbeeld tijdens een feestelijke bijeenkomst geïntoniseerd (plechtig ingehuldigd). In de lijst rondom het beeld, zaten in de geest van die tijd, lampjes. In het kader van de modernisering werd door Ab Diender om het beeld een nieuwe eikenhouten lijst (zónder lampjes) gemaakt. Het beeld heeft de ontruiming overleefd en bevindt zich nu in de archiefruimte van de Buitenkerk. Al voor de ontruiming was een afbeelding van koning Lodewijk Napoleon verdwenen. Zijn beeltenis hing boven de toegangsdeur, als herinnering aan het feit dat hij in 1809 de Buitenkerk aan de katholieke gemeenschap had teruggegeven. Als verder belangrijke inventarisstukken kunnen de twee biljarts genoemd worden, die in het midden van de zaal stonden. Ze werden uiteindelijk verkocht.

Het Militair Tehuis

De inventaris van de benedenzaal was eigendom van de Katholieke Militaire Tehuizen. Daarom kwam er bij de ontruiming een legeraalmoezenier om de zaak te bekijken. In een R.K. militair tehuis moest het mogelijk zijn een H. Mis op te dragen en de benodigdheden daarvoor waren dus aanwezig. Deze werden bewaard in een grote kist die in de kelder stond. In

Het kruisbeeld uit het Militair Tehuis, sinds 1995 in het Zuidportaal van de Buitenkerk.

die kist zaten een aantal miskleren, een stel van vier kandelaars met kruisbeeld van gehamerd koper, een miskelk met toebehoren en een stel canonborden waarvan de koperen lijsten versierd waren met allerlei soorten gekleurde glazen stenen (canonborden stonden op het altaar en bevatten teksten met enige vaste gebeden die de priester tijdens het opdragen van de mis niet direct kon aflezen uit het missaal). De inhoud van de kist werd door de aalmoezenier meegenomen. De rest van de inventaris werd geschonken aan de heer Gerdes. In de zaal hing een groot schilderij met een voorstelling van prinses Juliana en prins Bernhard als verloofd stel,

geschilderd op karton door Emile Moulin (1875-1938). Pastoor M.J.G. Gasman was goed bevriend met deze Kamper schilder en vermoedelijk is dit schilderij via hem in het Militair Tehuis gekomen. De pastoor had zelf ook een aantal schilderstukken van Moulin in zijn bezit. Dit schilderij werd, evenals een groot kruisbeeld, door de auteur van deze bijdrage gekocht. Het eikenhouten kruisbeeld (kruis 190 cm hoog en corpus 90 cm. hoog) was in 1937 door pastoor Gasman aan het Militair Tehuis geschonken. Uiteindelijk kreeg het kruisbeeld op verzoek van pastoor Kuipers in 1979 een plaats in de Flevokerk. Na sluiting van deze kerk in 1994, kwam het kruisbeeld naar de Buitenkerk, waar het opgehangen werd in het Zuidportaal van de kerk, boven de ingang naar de kerkruimte.

Besluit

Zo kwam er in 1970 een einde aan het parochieel gebruik van een bijzonder gebouw, dat ruim een halve eeuw een grote rol had gespeeld in het geloofsleven en het sociale gebeuren van de Kamper parochie. Gezien het feit dat de aankoop van het gebouw alleen dank zij financiële steun van het wezenbestuur mogelijk was, was de bijzondere plaats van de wezenbestuurskamer begrijpelijk. Van dit alles is gelukkig een goede neerslag te vinden in het archief van de parochie en middels enkele voorwerpen die nog bewaard zijn gebleven.

Uiteindelijk werd in 1985 het ruim honderd jaar oude gebouw aan de IJsselkade gesloopt om plaats te maken voor nieuwbouw waarin appartementen zijn ondergebracht. Het pand aan de Oudestraat, waar het wezenbestuur zijn kamer had en het beheerdersechtpaar woonde, werd eveneens verbouwd tot appartementen.

De gegevens voor dit artikel zijn ontleend aan de archieven van het St. Jozefwerkliedenverbond, de K.A.B. en het F.N.V. en aan het archief van het R.K. Weeshuis, allen aanwezig in het archief van de R.K. parochie te Kampen en aan persoonlijke herinneringen van de auteur.